

Вплив процесів глобалізації на результати діяльності банків України

У статті розглянуто процеси проникнення іноземного капіталу в банківський сектор України; визначено позитивні та негативні результати впливу глобалізації на результати фінансової діяльності банку; проаналізовано основні фінансові показники вітчизняних банків; запропоновано нові підходи до регулювання діяльності банківських установ, що сприятимуть подоланню кризових явищ.

The article the processes of foreign capital coming in the banking sector of Ukraine are studied, the positive and negative results of globalization influence on the result of banking financial activity are defined; the main financial indicator of domestic banks are analyzed; the new approaches to the regulation of bank activity are suggested, that will favors to across of crisis process.

Постановка проблеми. Глобалізація економічних ресурсів є історичним зумовленим процесом. Складовою економічної глобалізації є фінансова, оскільки фінансові потоки належать до найбільш мобільних видів економічних ресурсів.

Вчені, які досліджують сутність фінансової глобалізації, відзначають її позитивні і негативні наслідки. Переважна частина дослідників акцентувала на тому, що найбільший позитивний ефект отримують високорозвинені держави з ринковою економікою, а для держав, які розвиваються, глобалізація є загрозою, оскільки саме в останніх – значний брак капіталу, відсутність умов для розвитку ефективної, пропорційної економіки, оптимальної господарської інфраструктури.

Проте аналіз подій останніх двох років дає змогу зробити такий висновок: надзвичайна мобільність глобальних фінансів, відрив товарних і кредитних операцій від реальних фінансових потоків і кредитних ризиків призводять до світової фінансової кризи, негативні наслідки якої відчувають держави як розвинені, так і ті, що розвиваються. Глобалізація фінансового ринку призвела до того, що кризові явища в окремій країні (США) стають спочатку регіональними, а потім і глобальними.

Світова фінансова криза негативно впливає і на економіку України, причому ці наслідки ускладнюються політичною нестабільністю, а також кризами в матеріальному виробництві і у фінансовій сфері. Зазначене потребує розробки антикризових заходів, що підтверджує актуальність теми, обраної для дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку банківської системи в умовах фінансової глобалізації є предметом наукових досліджень як іноземних науковців (Е. Брігхем, Й. Гідді, Р. Гроз'єан, М. Леві), так і

вітчизняних (О. Барановський, О. Дзюблюк, М. Зверяков, Л. Кузнецова, З. Луцишин, В. Міщенко, М. Савлук, Т. Смовженко та ін.)

Концептуальні основи дослідження процесів становлення та розвитку сучасної банківської системи України розглянуто вказаними вітчизняними вченими. Їх наукові праці допомогли визначити основні підходи та методи щодо розв'язання проблеми забезпечення фінансової стійкості банків. Наприклад, визначенню шляхів подолання фінансово-економічної кризи в Україні присвячено праці В. Міщенка, в яких запропоновано напрями підвищення ефективності регулювання ліквідністю банківської системи України [1]. Т. Смовженко систематизовано основні механізми регулювання діяльністю банківської системи України, які можуть застосовуватися для послаблення впливу світової фінансової нестабільності [2]. Л. Кузнецова досліджувала особливості процесу інтеграції вітчизняної банківської системи у світовий фінансовий ринок [3].

В той же час, враховуючи зростання негативного впливу світової фінансової та внутрішньої (економічної, фінансової, політичної) кризи на розвиток банківської системи України, постає необхідність подальшого вивчення тенденцій, що складаються на зовнішньому та внутрішньому фінансовому ринках.

Постановка завдання. Варто відзначити, що в умовах розвитку процесів інтернаціоналізації та глобалізації банки стають найважливішими фінансовими посередниками, оскільки забезпечують необхідними ресурсами всіх учасників внутрішніх і зовнішньоекономічних зв'язків, а ресурси формують як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Тому негативний вплив глобальної кризи, насамперед, відбивається на діяльності транснаціональних банків та інтегрованих у світовий фінансовий ринок національних банківських систем. Вищезазначене вимагає розробки рекомендацій з метою мінімізації втрат від кризи, що й підтверджує актуальність дослідження.

Метою дослідження є аналіз впливу світової фінансової кризи на результати діяльності банківської системи України.

Виклад основного матеріалу. Міцна банківська система є необхідною умовою стабільного, збалансованого розвитку економіки України та її інтеграції у світове господарство. Передовсім це пов'язано з тим, що за умови недостатнього розвитку небанківських фінансових установ банки України є найбільшими фінансовими посередниками, а банківська система покликана задовольняти потреби реального сектору економіки та населення країни у фінансових ресурсах.

Варто зазначити, що розвиток ринку банківських послуг до 2007 року характеризувався зростанням ролі банків як основних фінансових посередників в економічній системі України. Це визначилось активізацією їх позиції у державі, вкладанням коштів у реальну економіку, відповідальністю за стан платоспроможності значної кількості суб'єктів господарювання, розширенням асортименту банківських продуктів і послуг, поглибленням тенденцій до

універсалізації банківської діяльності, створенням банківської системи ринкового типу [4, с. 15].

Вивчення стану та аналіз тенденцій розвитку банківської системи України дають підстави стверджувати, що донедавна її характеризувало значне випередження темпів зростання загальноекономічної динаміки, яке було зумовлене, насамперед, тим, що її реформування започатковано раніше за інші сектори економіки і значною мірою відповідало потребам перехідного періоду. Наприклад, за роки економічного зростання (з 2001 по 2007 рр.) середньорічний приріст балансового капіталу становив 26 %, активів – 34 %, зобов'язань – 50 %. Водночас прибуток зріс у 12 разів, сягнувши 6,3 млрд гривень. Зазначимо, що банківська система України до вересня 2008 року функціонувала стабільно, тому що фактори, які викликали світову фінансову кризу, були не настільки впливовими на діяльність вітчизняних банків. В той же час, у системі поступово накопичувались проблеми, каталізаторами яких були неурегульовані процеси проникнення спекулятивного короткострокового іноземного капіталу.

Відсутність розробки комплексу обмежувальних умов, яких потрібно було дотримуватись у процесі залучення іноземних інвестицій в банківську систему України, призвела, на нашу думку, до надмірної конкуренції іноземного капіталу на одному із сегментів ринку банківських послуг (роздрібного). Це, в свою чергу, спровокувало лібералізацію підходів до визначення реальної кредитоспроможності позичальників та створило умови для стрімкого розвитку споживчого та іпотечного кредитування в іноземній валюті.

Тенденції до збільшення ролі іноземного капіталу в банківському секторі України спостерігаються з 2005 року (табл.1).

Таблиця 1

Основні показники, що характеризують проникнення іноземного капіталу в банківський сектор України [5]

Показники	На кінець року				
	2004	2005	2006	2007	2008
Кількість діючих банків	160	165	170	175	184
Кількість банків з іноземним капіталом, в їх числі зі 100 %-м	19	23	35	47	53
	7	9	13	17	17
Частина іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	9,6	19,5	27,6	35	36,7
Кількість придбаних національних банків іноземними (за рік)	1	5	14	14	4

Змінилася зазначена тенденція 2008 року: продано тільки чотири вітчизняні банки, три з яких в першому кварталі, а в грудні завершилася процедура продажу «Промінвестбанку». Сьогодні значна кількість попередніх домовленостей нерезидентами анулюється. Експерти допускають, що деякі іноземні банки спробують найближчим часом продати свої банки в Україні.

Активне залучення іноземного капіталу в банківський бізнес з 2005 року призвело до різкого збільшення обсягів споживчого та іпотечного кредитування в іноземній валюті. Цьому сприяв дозвіл банкам надавати позики в іноземній валюті та полегшити доступ національних банків до зовнішніх ресурсів. В результаті темпи банківського кредитування фізичних осіб значно перевищили темпи кредитування суб'єктів господарювання, а частка позик, наданих банками фізичним особам, зросла з 5 % у 2000 році до 37 % на початок 2009 року та становила 276,3 млрд грн.

Перші прояви фінансової кризи в США на початку 2007 року зменшили обсяги міжнародних фінансових потоків, що призвело до обмеження можливостей щодо залучення ресурсів банками України ззовні. Як наслідок, банківська система України уперше відчула негативні результати глобалізації: по-перше, відсутність дешевих зовнішніх ресурсів призвела до активного використання внутрішніх, дорожчих; по-друге, іноземні банки, які працювали в Україні в умовах проблем з ліквідністю національних банків, почали продавати свої тимчасово вільні ресурси на внутрішньому міжбанківському ринку, що значно збільшило ставки з міжбанківських позик; по-третє, стрімке зростання високоприбуткових кредитних операцій у валюті призвело до збільшення обсягів зовнішньої заборгованості банківської системи (рис. 1).

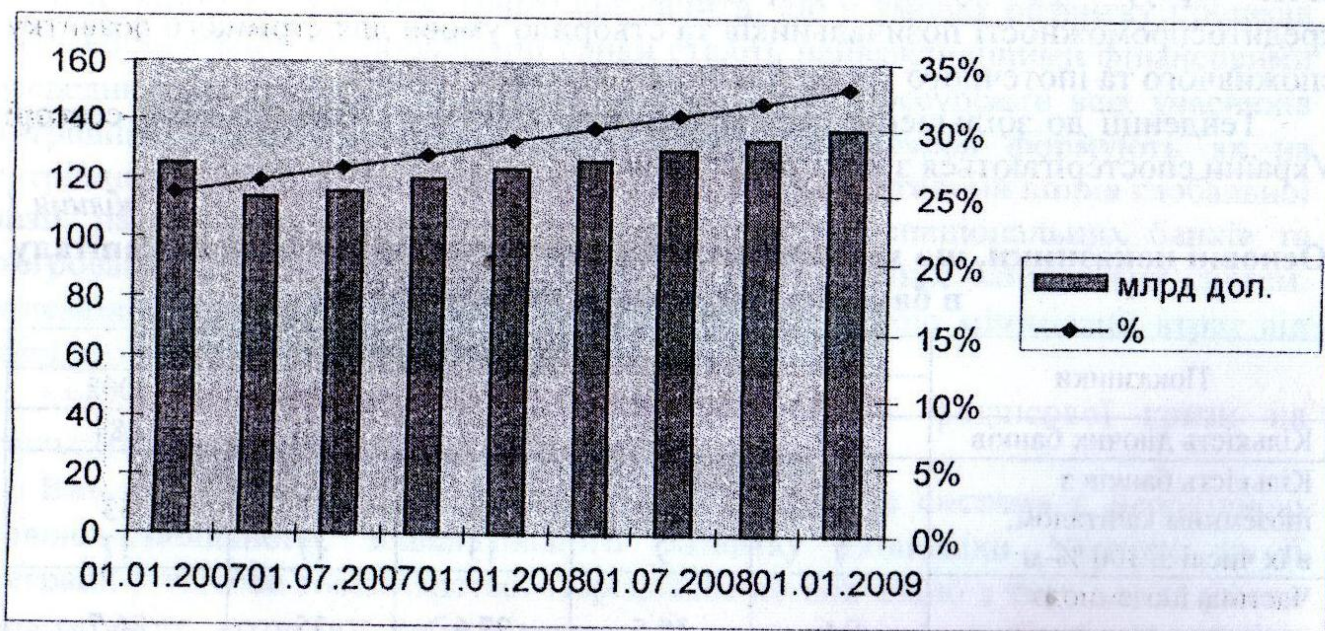

Рис. 1. Динаміка зростання зовнішньої заборгованості банківським сектором України [5]

Необхідно зазначити, що зовнішня заборгованість сьогодні спричинює значні труднощі для банків України. Так, у другому кварталі 2009 року банки повинні повернути 5,9 млрд грн, у третьому – 4,4 млрд грн і лише в четвертому зобов'язання перед нерезидентами зменшуються до 2,7 млрд грн.

Дослідження дає змогу дійти висновку: що від середини 2007 до теперішнього часу основними негативними наслідками світової фінансової кризи для банків України є такі:

- зростання депозитних і кредитних ставок; розміщення депозитів, що залучаються в довгострокові позики (обсяги іпотечного кредитування зростали);

- придбання національними банківськими установами в іноземних банків фінансових ресурсів для кредитування позичальників на внутрішньому міжбанківському ринку;

- загроза втрати ліквідності та платоспроможності, дисбаланс між обсягами кредитних операцій в іноземній валюті (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка обсягів кредитних і депозитних операцій банків України в іноземній валюті [5]

Показники	На кінець року			
	2005	2006	2007	2008
Кредитний портфель, млн дол. США	12306	24048	37556	54225
- питома вага в загальному обсязі позичок, %	43,4	49,5	51,7	59,1
Зобов'язання банків в іноземній валюті, млн дол. США	9033	13892	17020	19738
- питома вага в загальному обсязі депозитів, %	34,3	38,0	34,6	43,9
Дисбаланси між активами і пасивами банків, млн дол. США	3273	10156	20536	34487
- темпи росту, %	X	310,3	202,2	167,9

Зростання валютних дисбалансів банківської системи призвело до необхідності прийняття Національним банком України (НБУ) таких заходів:

- по-перше, збереження прив'язки курсової політики до долара;
- по-друге, постійні валютні інтервенції на міжбанківському ринку, внаслідок чого відбулося зменшення золотовалютних резервів.

Одна із причин, що ускладнює фінансову стійкість банківської системи – це високоризикова кредитна політика, яка нині є не лише чинником збільшення ризиків ліквідності через дисбаланси в депозитно-кредитних операціях, а й негативно впливає на макроекономічну збалансованість та стимулює розвиток інфляційних процесів в Україні [6, с. 40].

Основні чинники, що впливають на фінансову стійкість банківської системи України відображено даними табл. 3. З них видно, що протягом 2008 та на початок 2009 року триває погіршення майже всіх показників, що впливають на ліквідність банків. Варто враховувати, що одне з основних завдань держави за умов фінансової глобалізації – не тільки використання переваг від інтеграції до глобального фінансового ринку, а й одночасне обмеження негативних наслідків такої інтеграції. Для цього потрібен не лише ґрунтовний аналіз процесів на світовому фінансовому ринку, а й ефективне прогнозування тенденцій подальшого функціонування цього ринку та його впливу на національні банківські системи й економіку в цілому. Тому, на нашу думку,

необхідно розробити та вжити термінові заходи щодо збереження ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості вітчизняної банківської системи.

Таблиця 3

Основні показники, що впливають на стійкість банківської системи України [5]

Показники	На початок року:			На 01.03.2009 р.
	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	
Облікова ставка НБУ, %	8,0	10,0	12,0	12,0
Валові валютні резерви НБУ, млрд грн.	22,40	32,46	31,54	26,46
Монетарна база, млрд грн.	97,2	141,9	186,7	173,4
Готівкові кошти, млрд грн.	74,9	111,1	154,8	147,5
Залишки на коррахунках банків, млрд грн.	18,4	19,05	18,60	15,05
Інфляція, %	12,0	16,6	22,3	4,4
Темп росту ВВП, %	7,3	7,6	2,1	н/д

Необхідно зазначити, що протягом останніх десяти років кредитні вкладення банків спрямовуються, переважно, на поточну діяльність суб'єктів економіки. Обсяги довгострокових позик, хоча і мали тенденцію до зростання, були недостатніми для вирішення завдань інноваційного розвитку економіки, зокрема, в структурі кредитного портфелю банків на початок 2009 року – близько 67 %, тоді як в інвестиційну сферу – лише 33 %.

У банківській системі підвищується рівень кредитних ризиків: зростає обмінний курс долара, закриваються пункти обміну валют у зв'язку з передачею цих операцій виключно банкам; суттєво підвищуються комісійні платежі для клієнтів. Зростання процентних ставок за кредитами спричиняє неплатоспроможність позичальників банків, наслідком чого стає порушення ліквідності та втрата капіталу банку. Спровокувати кризу в банківській системі може втрата позичальниками платоспроможності, оскільки існує реальний розрив між валютами погашення позик та прибутків, що отримують клієнти банків.

Ситуація в банківській сфері поглиблюється ще й тим, що криза в економіці погіршує соціальний стан населення: зростає безробіття, заборгованість з виплат заробітних плат та їх знецінення через інфляцію, що постійно збільшує кількість неякісних і проблемних щодо погашення банківських позичок.

Однією з головних проблем у банківській системі України є нестабільність ресурсної бази. Загроза банкрутства такого системного банку як Промінвестбанк, підірвала довіру населення до банків. Почалося ажіотажне вилучення вкладів населення, які є основним джерелом фінансових ресурсів банків. Якщо станом на 1.01.2005 року частка депозитів фізичних та юридичних осіб у загальній сумі зобов'язань становила 38,5 % і 36,7 % відповідно, то на 1.01.2009 року вона зменшилась до 26,1 % та 28,6 %

відповідно. Вказана тенденція зберігається і в поточному році: у березні депозити юридичних осіб зменшились на 18,1 млрд грн порівняно з початком року, а вклади фізичних осіб зменшились на 19,3 млрд грн.

Зазначене свідчить про те, що необхідно розробляти ефективні заходи щодо гарантування депозитів, формувати позитивний імідж банківської системи, поновлювати довіру населення до банків.

Діяльність банків завжди повинна характеризуватися достатнім рівнем ефективності, який важко забезпечувати в умовах негативних наслідків світової фінансової кризи, коли прибутковість банківських продуктів падає, а якість активних операцій знижується, про що свідчать дані табл. 4.

Таблиця 4

Основні фінансові показники діяльності банків України [1, с. 19]

Показники	На кінець року:			
	2005	2006	2007	2008
Чиста процентна маржа, %	4,90	5,30	5,03	5,30
Чистий комісійний прибуток, млн грн	27 537	41 645	68 185	122 580
Витрати, млн грн	25 367	37 501	61 565	115 276
Відрахування в резерви за активними операціями, млн грн	9 370	13 289	20 188	47 245
Прибуток, млн грн	2 170	4 144	6 620	7 304
Рентабельність активів, %	1,31	1,61	1,50	1,03

Наведені в табл. 4 дані свідчать, що чиста процентна маржа з 2005-го по 2009 рік, майже не змінювалась. Це пояснюється одночасним впливом збільшення рівня доходності процентних активів та вартості процентних зобов'язань. Чистий комісійний дохід збільшився, що є свідченням переорієнтації банків на збільшення кількості та обсягів наданих клієнтам непроцентних послуг. За 2008 рік, особливо у 4 кварталі, банки збільшили чистий комісійний прибуток за рахунок спекулятивних операцій з іноземною валютою.

Майже вдвічі зросли витрати банків у 2008 році. Причиною такого збільшення стало підвищення вартості залучених фінансових ресурсів, зростання темпів інфляції і, відповідно, цін на товари та послуги, якими користуються банки. Зазначене вплинуло на обсяг фінансового результату та рентабельність банківської системи.

Водночас, в умовах збільшення витрат банків, зменшення їх прибутків спричинило зростання рівня відрахувань у резерви за активними операціями. Зауважимо, що збільшення у 2008 році відрахувань у страхові резерви у 2,3 рази не захистять банки від можливих збитків в умовах підвищених кредитних ризиків на сучасному моменті, особливо в споживчому та іпотечному кредитуванні.

Зазначимо, що тенденція зростання фінансового результату за період, що аналізується, зберігалася і у 2008 році, але це стосується лише абсолютних величин. Якщо аналізувати темпи приросту прибутку, то тенденція протилежна: у 2006 році приріст становив 91 %, у 2007 – 60 %, а у 2008 році

тільки 10 %. Основними чинниками абсолютного зростання прибутку у 2008 році є: по-перше, збільшення процентних доходів від позик в іноземній валюті за рахунок коливань валютного курсу; по-друге, зменшення процентних витрат банків по вкладах, у зв'язку з відтоком депозитів населення та суб'єктів господарювання у четвертому кварталі.

Всі зазначені проблеми вплинули на рентабельність банківської системи; для активів у 2008 році вона склала 1,03 % проти 1,5 % у 2007 році.

Висновки. В результаті проведеного дослідження можна зробити такі висновки та пропозиції.

1. Світова фінансова глобалізація дала змогу банківській системі України отримати за короткий термін новий, дешевий і більш доступний капітал, але його використання переважно на роздрібному ринку банківських послуг стимулювало не розвиток національної економіки, а імпорт будівельних матеріалів і предметів тривалого користування (побутової техніки, автомашин, комп'ютерного устаткування). Залежність національних банків від іноземного капіталу, що збільшується, призвела до того, що банківська система України стає ідеальним провідником зовнішніх шоків і проявів світової фінансової кризи.

2. Короткострокові спекулятивні банківські іноземні інвестиції не сприяли використанню банківських ресурсів для розвитку економіки на тривалий термін, а навпаки, збільшили дисбаланси в розвитку різних галузей економіки. Підвищені процентні ставки з кредитних операцій створили умови для набуття спекулятивних прибутків світовими фінансовими посередниками, за вільного, не врегульованого їх проникнення; а згодом, за умови масового відпливу з ринку, можуть розбалансувати банківську систему і всю економіку.

3. Для подолання кризових явищ у банківському секторі, Національному банку України необхідно розробити основи такої кредитної політики, яка б забезпечила стимулювання надання банками інвестиційних позик, для чого потрібно: впровадити цільове рефінансування банківських установ, розробити та ввести в дію спеціальні (пільгові) економічні нормативи та умови резервування кредитних операцій під можливі збитки.

4. Враховуючи перспективи подальшого негативного впливу світової фінансової нестабільності, необхідно розробити та впровадити ефективну і постійно діючу систему моніторингу стабільності банківської системи; прийняти законодавчі норми, що будуть регулювати процеси розв'язання проблем банків; розробити єдину ґрунтовну методичку щодо визначення проблемних банків з рекомендаціями та варіантами шляхів розв'язання виявлених проблем.

5. Основними заходами, здатними ослабити наслідки кризових явищ, на нашу думку, є такі: надання позичок лише з метою структурної перебудови економіки; активне втручання держави в процеси масового скуповування знецінених підприємств і банків, але лише в тому разі, якщо останні відповідають сучасним вимогам потреб економіки та господарювання; заборона

скупування землі іноземними інвесторами; розробка і впровадження дійової системи стимулювання процесів розвитку сільськогосподарської галузі.

Банківська система України потребує нових підходів до регулювання. Криза спонукає до посилення ролі держави, тому для подолання її наслідків необхідна розробка комплексу взаємопов'язаних заходів щодо взаємодії банків та реальної економіки, а також узгодженість дій усіх органів державної влади та суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. В. Міщенко. Шляхи подолання фінансово-економічної кризи в Україні // Вісник Національного банку України. – 2009. – №2. – С. 3-8.
2. Т. Смовженко, О. Другов. Управління процесом зростання участі іноземних інвесторів у роботі банківської системи України // Вісник Національного банку України. – 2008. – №1. – С. 16-22.
3. Кузнєцова Л.В. Вплив фінансової глобалізації, інтернаціоналізації та інтеграції на розвиток банківської системи України / Вісник Національного університету «Львівська політехніка» №606 «Менеджмент і підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – Львів, – 2007. – С. 294-300.
4. Зверяков М.І., Кузнєцова Л.В. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2006. – №24 – С. 8-15.
5. Офіційний сайт Національного банку України: www.bank.gov.ua.
6. В. Міщенко, А. Сомик. Ліквідність банківської системи України: сучасний стан, чинники та напрями підвищення ефективності регулювання // Вісник Національного банку України. – 2009. – №1. – С. 34-41.

УДК 336.67

Кармалюк С.П., к.і.н., доцент,

Буковинська державна фінансова академія

м. Чернівці

Пастух Ю.А., к.е.н.,

Подільський державний аграрно-технічний університет

м. Кам'янець-Подільський

Фінансово-економічні методи діяльності благодійних організацій щодо соціального захисту населення в умовах економічної кризи

У даній статті висвітлюються основні напрями роботи комітетів Червоного Хреста в Україні на початку 20-х рр. ХХ ст. На базі значної кількості джерел зроблено огляд основних видів соціальної та фінансової діяльності комітетів Товариства та показано ключові чинники його фінансового забезпечення.

In the article we investigate the formation and main aspect of activities of Red Cross department in the Soviet Ukraine. On the basis of the analysis of a great number of data we envisage the forms and methods of financial activities for giving help.